

Аналітичну довідку підготовлено:
К.е.н., доцентом, асоційованим членом РМУ при МОН
Поліщук Оленою

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

Про стан та види об'єднань молодих вчених при закладах вищої освіти, установах: переваги та недоліки

З метою виявлення стану та можливостей для розвитку об'єднань молодих вчених при закладах освіти, установах у 2021 році Радою молодих учених при Міністерстві освіти і науки України (далі – РМУ при МОН України) було проведено дослідження, що передбачало аналіз законодавчого підґрунтя функціонування об'єднань молодих вчених, студентів (курсантів), форм їх функціонування; виявлення, якими повноваженнями наділені об'єднання молодих вчених, студентів (курсантів) та чи мають підтримку з боку керівництва, адміністрації.

До дослідження, яке тривало протягом березня-жовтня 2021 р., були долучені 5 членів Ради молодих учених при Міністерстві освіти та науки України.

Для здійснення даного дослідження використано загальні та спеціальні методи наукових досліджень: теоретичні методи – для встановлення сутності та можливих видів існувань об'єднань молодих науковців на основі чинного законодавства; синтезу, індукції та дедукція - для обґрунтування необхідності існування об'єднань молодих вчених в діяльності закладів освіти, наукових установ, їх обов'язків та можливостей; методи аналізу, ранжування та групування – при визначенні найбільш активних областей у відповідях надісланих РМУ при МОН, розрахунку питомої ваги та порівняння показників окреслених для дослідження командою РМУ при МОН; а також метод логічного узагальнення - при формулюванні висновків.

В рамках дослідження було проаналізовано та здійснено порівняння норм основних Законів України, здійснено ранжування отриманих відповідей та розраховано питому вагу окреслених показників.

На сьогодні маємо ситуацію, коли одночасно два Закони України містять інформацію про об'єднання молодих вчених, що можуть функціонувати у формі самоврядності, наділені певними правами та можливістю приймати участь в адміністративно-управлінських питаннях закладу чи установи.

Нагадаємо, що основним Законом України (надалі ЗУ), що встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях, є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до вказаного ЗУ, у закладах вищої освіти та їхніх структурних підрозділах діють наукові товариства студентів

(курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, які є частиною системи громадського самоврядування відповідних закладів вищої освіти (п.1 ст.41). Наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених здійснюють свою діяльність відповідно до вказаного ЗУ та розробленого Положення.

Крім того, Законом встановлено, що у роботі наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених беруть участь особи віком до 35 років (для докторантів - 40 років), які навчаються або працюють у закладі вищої освіти, тобто молоді вчені (у розумінні ЗУ).

Беззаперечно позитивним моментом є те, що ЗУ «Про вищу освіту» вказує на деяку самостійність від керівництва закладів щодо управління та діяльності наукового товариства: «Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених, крім випадків, коли така діяльність суперечить законодавству, статуту чи завдає шкоди інтересам закладу вищої освіти» (п.9. ст. 41 ЗУ).

Разом з тим, керівники закладів мають всебічно сприяти розвитку наукових товариства та створенню належних умов для їх діяльності. Фінансовою основою діяльності наукового товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених є кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти.

Безумовно важливим є те, що до повноважень наукового товариства належить представлення інтересів студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених перед адміністрацією закладу вищої освіти та іншими організаціями з питань наукової роботи та розвитку академічної кар'єри (ч.4 п.6 ст. 47). Без погодження з науковим товариством керівництво закладу вищої освіти не може прийняти рішення про відрахування осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання (п.7 ст.41 ЗУ «Про вищу освіту»).

Нормативним документом, що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади є Закон України «Про науково та науково-технічну діяльність».

Нагадаємо, що згідно ЗУ «Про науково та науково-технічну діяльність» молодий вчений - вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук.

Згаданим вище ЗУ визначено, що при центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, Національній академії наук України, національних галузевих академіях наук, наукових центрах, ключових лабораторіях, закладах вищої освіти та наукових установах України

можуть утворюватися ради молодих вчених (п.1 ст.24).

Одразу варто відзначити, що можливості для створення рад молодих вчених значно більші аніж для наукових товариств, які обмежені виключно закладами вищої освіти.

Також п.2 ст. 24 даного ЗУ окреслено, що представники ради молодих вчених мають входити до складу вищого колегіального керівного органу установи чи органу влади, при якому створено раду молодих вчених, а це означає, що вони є повноцінними членами цих органів, безпосередньо впливають на діяльність установи, організації, закладу та мають право дорадчого голосу. При цьому, заклад, організації, установи, при яких створено раду молодих вчених, сприяють її діяльності та можуть фінансувати заходи і проекти, що ініціюються радою молодих вчених.

У своїй діяльності рада молодих вчених керується чинним законодавством, Положенням та внутрішньо-розпорядчими документами.

Таким чином, на сьогодні, об'єднання молодих вчених, науковців, студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів, у відповідності до законодавства, можуть функціонувати у формі ради молодих вчених чи наукових товариств.

Для дослідження реальної ситуації щодо об'єднань молодих вчених при закладах, установах станом на вересень 2021 року, командою РМУ при МОН було надіслано 1111 листів на поштові скриньки закладів вищої освіти та наукових установ.

Результати дослідження видів об'єднань молодих вчених при закладах, установах та підтримки їх діяльності:

1. За результатами аналізу письмових відповідей 130 закладів, установ щодо наявності та форм існування об'єднань молодих вчених, студентів, науковців встановлено:

- у 65% закладів, установ питаннями науки займаються саме ради молодих вчених, а у 30% - Наукові товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених;

- існують заклади/установи, в яких взагалі немає об'єднань, їх частка становить 3%. З поміж причин відсутності об'єднань студентів, молодих вчених було вказано, що деякі заклади починають лише створювати ради, товариства. Але є й такі заклади/установи, які відповіли, що в них немає потреби створювати об'єднання студентів, молодих вчених.

- лише в 1 (0,5%) закладі вищої освіти питаннями науки молодих вчених займаються синергетично РМВ та Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених;

- у 2-х (1,5%) закладах питаннями науки молодих вчених займається студентське самоврядування чи студентська рада.

2. Результати опитування щодо участі представників об'єднань молодих вчених при закладах, установах у колегіальних органах свідчать, що у 88% респондентів до Вченої ради та інших колегіальних органів закладів/установ входять представники ради молодих вчених та наукових товариств. При цьому, варто відзначити, що в закладах та установах, де

опікуються питаннями молодих вчених саме ради молодих вчених, майже 100% у цих закладах, установах при вищих колегіальних органах спостерігається представленість членів РМВ. Відповідно, в тих закладах вищої освіти, де функціонує виключно наукове товариство, лише 64% закладів включили представників наукових товариств до складу вищих колегіальних органів.

3. Результати аналізу відповідей щодо підтримки діяльності об'єднань молодих вчених при закладах, установах свідчать, що загалом, заклади та установи підтримують об'єднання молодих вчених, що проводять свою діяльність з метою розвитку науки. Результати аналізу вказують, що сприяють діяльності ради, наукового товариства 91% закладів, установ, в т.ч. 75 % з них ще й фінансово підтримують.

Не менш важливою складовою даного дослідження стало те, що лише 55% об'єднань молодих вчених зареєстровані у загальній базі РМУ при МОН. Проте, після отриманих від РМУ при МОН листів 21%, об'єднань молодих вчених одразу подали інформацію до загальної комунікаційної бази спільноти молодих науковців.

Деталізація п. 1 результатів дослідження.

Наразі ситуація щодо активності представників об'єднань молодих вчених закладів, установ та форми їх функціонування виглядає наступним чином:

1. З поміж 1111 надісланих представниками РМУ при МОН листів лише від 130 закладів, установ, що складає 12%, було отримано відповіді. Найбільш активними у своїх відповідях виявилися заклади, установи з Харківської, Дніпропетровської та Київської областей. Загальна частка відповідей із вказаних областей в сумі складає 40% (табл. 1).

Таблиця 1. Часта закладів, установ, що надіслали відповідь, в розрізі областей

<i>Область</i>	<i>Кількість закладів, установ, що надіслали відповідь, шт.</i>	<i>Питома вага,%</i>
Вінницька	3	2,5
Волинська	2	1,5
Дніпропетровська	17	13,0
Донецька	5	4,0
Житомирська	2	1,5
Закарпатська	3	2,5
Запорізька	7	5,0
Івано-Франківська	3	2,5
Київська	13	10,0
Кіровоградська	2	1,5
Луганська	2	1,5
Львівська	10	8,0
Миколаївська	2	1,5
Одеська	8	6,0
Полтавська	6	5,0
Рівненська	1	0,5

<i>Область</i>	<i>Кількість закладів, установ, що надіслали відповідь, шт.</i>	<i>Питома вага, %</i>
Сумська	3	2,0
Тернопільська	4	3,0
Харківська	22	17,0
Херсонська	4	3,0
Хмельницька	3	2,0
Черкаська	5	4,0
Чернівецька	1	0,5
Чернігівська	2	1,5
Разом	130	100%

2. Серед опитуваних 130 закладів вищої освіти, наукових установ встановлено, що на сьогодні існують наступні форми існування об'єднань молодих вчених, науковців, студентів: рада молодих вчених; наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів; студентське самоврядування та студентська рада. Проте, в переважній більшості закладів (65,0%) функціонує саме рада молодих вчених (табл.2).

Таблиця 2. Кількість закладів, установ у яких функціонують ради молодих вчених/наукові товариства/інші об'єднання

<i>Питання</i>	<i>Кількість закладів, установ, шт.</i>	<i>Питома вага, %</i>
Питаннями науки молодих вчених займається рада молодих вчених	84	65,0
Питаннями науки молодих вчених займається рада молодих вчених та наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених	1	0,5
Питаннями науки молодих вчених займається наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених	39	30,0
Питаннями науки молодих вчених займається студентське самоврядування чи студентська рада	2	1,5
Відсутні ради/ товариства/інші органи, що займаються питаннями науки молодих вчених, з них: - Відсутні та немає потреби (2 ЗВО); - Відсутні, але на етапі створення чи планується створювати (2 ЗВО)	4	3,0
Разом	130	100%

Деталізація п. 3 результатів дослідження.

Підтримка об'єднань молодих науковців, студентів при ЗВО, наукових установах надзвичайно важлива. Аналіз отриманих відповідей свідчить про підтримку діяльності таких об'єднань у 116 закладах/установах, яка полягає у наданні приміщення для діяльності, забезпеченні умов функціонування тощо. У 98 закладах/установах надається також і фінансова підтримка (табл.3).

Таблиця 3. Кількість закладів, установ, що сприяють діяльності об'єднань молодих вчених та фінансують їх діяльність

<i>Питання</i>	<i>Кількість закладів, установ, шт.</i>	<i>Питома вага, %</i>
Сприяють діяльності об'єднань молодих вчених та фінансово підтримують	98	75,0
Сприяють діяльності об'єднань молодих вчених (про фінансову підтримку не вказана інформація)	18	14,0
Сприяють діяльності об'єднань молодих вчених та фінансово не підтримують	5	4,0
Інформація щодо даного питання відсутня	9	7,0
Разом	130	100%

Узагальнюючи, можемо говорити про позитивну ситуацію, коли більшість молодих вчених закладів освіти, наукових установ об'єднуються для реалізації своїх можливостей саме у формі ради молодих вчених. Дійсно, сьогодні найбільш вдалим об'єднанням молодих вчених, що законодавчо визначає норми прямого впливу для розвитку та сприяння діяльності молодих вчених, науковців, студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів, є рада молодих вчених. В першу чергу, з наступних причин:

- таке об'єднання є колегіальним виборним дорадчим органом, які має широкі повноваження, що визначені законодавством;
- рада молодих вчених може створюватись при інших установах, організаціях, не обмежуючись лише ЗВО;
- представники ради молодих вчених однозначно мають входити до складу вищого колегіального керівного органу, а отже, безпосередньо впливають на діяльність всього закладу, установи.